

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

**Ohlas první světové války v české a světové
literatuře**

World War I in Czech and World Literature

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, Csc.

Autorka bakalářské práce: Lenka Tůmová

V Parníku 13/405, Praha 5

Specializace v pedagogice AJ-ČJ

Prezenční studium

Rok dokončení bakalářské práce: 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze je identická s její tištěnou podobou.

Praha

6. 4. 2014

Poděkování

Děkuji paní profesorce PhDr. Dagmar Mocné, Csc. za trpělivost a čas, který obětovala k vedení této práce. Velice oceňuji její cenné rady a připomínky při zpracování vybraného tématu.

Obsah

První světová válka	5
Ohlas první sv. války v české a světové literatuře.....	7
Legionářská literatura.....	8
Večery na slamníku – Jaromír John	10
Jaromír John	10
Večery na slamníku	11
Karel Konrád – Rozchod!.....	15
Karel Konrád	15
Rozchod!	16
Josef Kopta – Třetí rota	21
Josef Kopta.....	21
Třetí rota	22
Henri Barbusse – Oheň.....	25
Henri Barbusse	25
Oheň, Deník bojového družstva	26
Erich Maria Remarque – Na západní frontě klid.....	30
Erich Maria Remarque	30
Na západní frontě klid	30
Shrnutí	35
Seznam použitých zdrojů	38
Abstrakt v českém jazyce	39
Abstract in English language.....	39
Klíčová slova.....	40
Key words	40

Úvod

Válka je velmi specifickým tématem pro literaturu, jelikož je to téma, které s sebou nese pozitivní konotace a opírá se o krutou realitu. Autoři těchto děl jsou často bývalí vojáci, kteří měli přímou zkušenost s bojem na frontě, a kteří sebrali odvahu vzpomenout si na své drsné zážitky z války.

Tématem této práce je ohlas první světové války v literatuře. Jde o zachycení různých pohledů na válku a její dopady na jedince a na společnost, jak je vidí autoři české a světové literatury. K rozboru byla vybrána tři díla z české a dvě díla ze světové literatury. Z české literatury byly pro tuto práci záměrně vynechány Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*. Místo toho byl prostor věnován méně známým autorům a dílům: Jaromíru Johnovi a jeho *Večerům na slavníku*, Karlovi Konrádovi a jeho románu *Rozchod a Třetí rotě* od Josefa Kopty. Ze světové literatury byl podrobně rozebrán *Oheň* od Henriho Barbusse a *Na západní frontě klid* od E. M. Remarqua.

Jak je patrné již z tématu celé práce, všechna díla mají jedno společné téma: válku, avšak každé dílo je psané z trochu jiného pohledu a vyznívá odlišně.

Úkolem této práce je porovnání české a světové literatury a rozdílných pohledů na válku očima výše zmíněných autorů. Hlavní pozornost je věnována zobrazení obyčejných lidí, kteří jsou obětmi celé válečné situace. Závěry, jež z dílčích interpretací vyvodíme, pochopitelně nelze považovat za obecně platné pro všechna díla reagující na 1. světovou válku, avšak jisté obecné rysy naznačovat mohou.

Důvodem výběru první světové války je malá probádanost této problematiky. Většina odborných publikací, esejí a rozborů je věnována buď obecnému pohledu na celé období, nebo jen určitým stěžejním dílům, jako například již zmiňovaným *Osudům dobrého vojáka Švejka*. V české literatuře byla pozornost věnována legionářské literatuře, ale nikoli v kontextu dalších próz s tématem války. Co se týče světových děl, byla vybrána ta známější.

První světová válka

Příčinou tohoto konfliktu se staly nevyřešené problémy a agresivní plány velmocí seskupených v Trojspolku a Dohodě.

Nejvíce válku chtělo Německo, jehož cílem bylo ovládnout střední Evropu a pokračovat na východ, proniknout na Balkán, porazit Británii na moři a získat další kolonie. Národ byl zpracováván ideami nacionalismu a šovinismu. Rakousko-Uhersko chtělo válkou vyřešit národnostní problémy a získat nová území na Balkáně na úkor Ruska.

Záminkou pro rozpoutání války se stal atentát v roce 1914 na rakouského arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este. Na jedné straně stanuly centrální mocnosti, tedy Německo a Rakousko-Uhersko, na druhé straně vedle Srbska státy Dohody, tj. Rusko, Francie a Velká Británie, k nimž se přidala řada dalších států.

První světová válka vzešla z celého systému rozporů mezi mocenskými bloky. Šlo o válku dobovačnou, která měla buď zásadně změnit, nebo potvrdit dosavadní rozložení sil, udržet či získat kolonie a trhy. Není ovšem sporu, že tyto rozpory nejvíce zostřovala radikální, konfrontační politika Německé říše, která toužila získat nové kolonie, a vyrovnat se tak koloniálním velmocem Francii a Velké Británii.

O výsledku 1. světové války se rozhodovalo na čtyřech válčištích. Rakousko-uherské vojsko, posílené německými jednotkami, porazilo po počátečních neúspěších Srbsko, na něž zaútočilo i Bulharsko. Nová jižní fronta se otevřela po vstupu Itálie do války. Rakousko-uherská armáda byla nasazena společně s Němci na východě. Nejdůležitější byla západní fronta. Zde se s francouzskými jednotkami utkali Němci. Dějištěm dalších válečných operací se stala severovýchodní Francie a Belgie. Do dějin se zapsala francouzská obrana pevnosti u města Verdun, společná britsko-francouzská ofenzíva Cambrai, kde Britové nasadili poprvé tanky, nebo boje u města Ypres, v nichž Němci vyzkoušeli jinou strašnou zbraň – otravný plyn. Dlouho nebylo rozhodnuto, ještě v roce 1918 podnikli Němci poslední pokus prorazit nepřátelské linie. Jejich ofenzíva však ztroskotala a protiúder spojeneckých sil nemohlo nic zadržet.¹ Bolševici uzavřeli s Německem separátní mír i za cenu obrovských ztrát (Bělorusko, Ukrajina, Kavkaz). V Rakousku-Uhersku se aktivizovala národní hnutí a monarchie se v říjnu 1918 rozpadla. V Německu vypukla revoluce, císař abdikoval a nová socialistická vláda uzavřela mír.

---

¹ Bělina, P. a kol.: *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 2003, s. 139-140.

První světová válka znamenala novodobé obrovské utrpení. 10 milionů mrtvých, 20 milionů raněných, 6 milionů zmrzačených. Byly použity nové technické vynálezy a zbraně. Vojáci si z války odnesli psychické trauma na celý život a měli problém se začlenit do společnosti. Válka přinesla nové uspořádání světa. Rakousko-Uhersko se rozpadlo a vznikly nové státy, například Československá republika, Rakousko, Maďarsko, Jugoslávie a Polsko.

Ohlas první sv. války v české a světové literatuře

Pro začátek je potřeba podotknout, že obyvatelé českých zemí měli jiný pohled na 1. sv. válku než obyvatelé jiných států. Důvodem byla příslušnost českých zemí k Rakousko-uherské monarchii. Takže když v roce 1915 Itálie vyhlásila válku Rakousku-Uhersku, byly čeští vojáci povoláni na italskou frontu, aby bojovali za Rakousko-Uhersko, tedy ne za vlastní zemi, ale za zemi, která si je podmanila. Z tohoto důvodu byl přístup obyvatel českých zemí k válce celkem chladný. Češi místo toho usilovali o svou samostatnost a formovali legionářskou armádu v Rusku, která měla za úkol jít proti rakousko-uherské armádě a vybojovat tak samostatný československý stát. První světová válka byla tedy pro české země rozporuplná, neboť Češi byli nuceni bojovat na dvou frontách téměř proti sobě. I přes tuto nelehkou situaci se v roce 1918 podařilo ustavit československý stát.

Díky rozporuplné válečné situaci se v českých zemích objevuje celkem rozmanitá literární reakce na tuto tematiku. Můžeme ji rozdělit do dvou proudů: legionářský a antimilitaristický. Legionářské literatuře se věnuje celá řada publikací a studií, a proto jí v této práci není věnován velký prostor. Důležité je ale vědět, že legionářská literatura se nestaví k válce s odporem, ale naopak se snaží poukázat na hrdinství českých vojáků při boji za samostatnost republiky. Významnými díly jsou například *Třetí rota* od Josefa Koptý, nebo divadelní hra *Plukovník Švec* od Rudolfa Medka.²

Na druhé straně se v českém ohlase objevují díla stavící se k válce s odporem a vykreslující její hrůzy. V tomto ohledu je nejvíce oceňován Jaromír John za své *Večery na slavníku*.

Na rozdíl od českého ohlasu je ten světový mnohem jednotnější. Dá se říci, že téměř všechna díla jsou silně protiválečná.

Co je pro všechny tituly s válečnou tematikou společné, je realistické zachycení situace a snaha o pravdivé a syrové zobrazení skutečností. Autoři velmi často čerpají z vlastních zkušeností na frontách.

Co se týče oblasti žánrů, je válečná literatura velmi rozmanitá. Obecně ale převládají prozaické žánry: povídky (Jaromír John, *Večery na slavníku*; Fráňa Šrámek, *Žasnoucí voják*), romány (Jaroslav Hašek, *Osudy dobrého vojáka Švejka*), novely (Romain Rolland, *Petr a Lucie*). Najdeme ale i díla dramatická (Rudolf Medek, *Plukovník Švec*; František Langer, *Jízdní hlídka*).

---

² Moldanová, D., *Česká literatura období avantgardy (1918-1945)*. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003.

Legionářská literatura

Česká literární reakce na válku se odlišuje od ostatních světových reakcí svými rozdílnými pohledy díky autorům, jejichž díla řadíme do skupiny legionářské literatury. Zahrnuje literární činnost legionářů během bojů v Rusku, Francii a Itálii, i pozdější reflexe vydávané v meziválečném období. Ze žánrového hlediska je legionářská literatura velmi rozmanitá: reprezentují ji romány (často i románové cykly), novely a povídky, básnické sbírky, divadelní hry, knížky pro děti i memoárové práce.

Legionáři byli téměř po celou dobu své činnosti v pohybu, boj se střídal s přesuny a ústupy. Těmto podmínkám odpovídá tvorba drobnějších próz a poezie. Naopak větší útvary, hodnotící válku, bolševickou revoluci a život legionářů během jejich anabáze s nadhledem a z odstupu, jsou typické pro produkci z poválečné doby. Někteří autoři popsali i návrat legionářů domů a jejich následnou situaci (např. Josef Kopta).

Legionáři vydávali i v obtížných polních podmínkách noviny a časopisy, v nichž uveřejňovali své vlastní literární pokusy i různé polemiky. Tato periodika však především sledovala aktuální politický a válečný vývoj ve světě a zejména v Rusku. Často pro legionáře představovala jediný zdroj informací. Měla jen malý rozsah, ale vycházela pravidelně. Mezi nejznámější z nich patří Československý deník, Legionářské noviny a Čechoslovan. V době, kdy legionáři po bolševické revoluci museli čelit komunistické agitaci, sloužila tato periodika jako prostředek pro boj s propagandou. V Rusku existovaly také divadelní soubory, které ve chvílích volna a oddechu hrály pro své spolubojovníky.

Mnozí legionářští spisovatelé otiskli svá první díla už v Rusku (většinou časopisecky). Zůstávali v nich věrni myšlence boje za samostatný demokratický stát, jakož i za demokracii v Rusku (k bolševické revoluci se přiklonili např. Jaroslav Hašek nebo Jaroslav Kratochvíl). Jsou mezi nimi jak známé osobnosti, tak i autoři málo známí a dnes už zapomenutí. Je příznačné, že své zážitky z legionářské anabáze ztvárňovali v dílech různých žánrů. Z toho hlediska vynikl zvláště Rudolf Medek svým dramatickým zpracováním událostí bitvy u Zborova pod názvem Plukovník Švec. Žánrově odlišné práce psali i František Langer či Josef Kopta.

Cílem legionářů bylo bojovat za samostatnost Československa, a proto byl jejich přístup k válce odlišný od ostatních vojáků bojujících na jiných frontách za Rakousko-Uhersko. České legie byly motivované vidinou vítězství své země, a proto je jejich hrdinství

v legionářské literatuře náležitě zdůrazněno a oslavováno. Příkladem je právě třídílný román Josefa Kopty Třetí rota, Třetí rota na magistrále a Třetí rota doma. K rozboru pro tuto práci byl vybrán jeden díl této trilogie s názvem Třetí rota.

Večery na slavníku – Jaromír John

Jaromír John

Jaromír John, vlastním jménem Bohuslav Markalous, se narodil v roce 1882 v Klatovech v rodině gymnaziálního profesora Václava Markalouse. Po maturitě se chtěl stát středoškolským pedagogem, čemuž nasvědčoval i jeho zájem o pedagogiku, psychologii a přírodní vědy. Během svých studií strávil dva semestry na univerzitě v Innsbrucku a po ukončení studia se oženil a působil jako učitel na obchodní škole v Praze.

V únoru roku 1915 nastoupil jako jednorochní dobrovolník vojenskou službu v Hradci Králové. Po ukončení jezdecké školy a kurzu důstojnických aspirantů odešel v červenci téhož roku na frontu; s horskou brigádou se zúčastnil bojů v Srbsku, albánských a černohorských horách. Téměř přesně rok po svém nástupu do armády (1916) onemocněl úplavicí a dočasným ochrnutím nohou. Po dlouhé léčbě ještě zůstal v zázemí jako velitel jízdní a instruktor trutnovské jednorochní školy a správní důstojník v nemocnicích v Broumově a Pardubicích; po vyhlášení samostatného Československa sloužil v Praze–Vršovicích. V roce 1919 odešel z armády a stal se redaktorem a výtvarným referentem brněnských Lidových novin. Zároveň také vyučoval a věnoval se spisovatelské a redaktorské činnosti. Zemřel v roce 1952.

Bohumil Markalous je znám především pod svým pseudonymem Jaromír John, kterým podepsal většinu svých literárních děl. Jméno Jaromír zvolil po svém bratrovi, který byl raněn na frontě a zemřel v rakouské nemocnici. Celý život se spisovatel zabýval uměním, filozofií i psychologií a snažil se ve svých odborných pracích i přednáškách nalézt správnou terminologii, kterou bychom mohli aplikovat na umění i přírodu, tedy zdroje estetická. Zabýval se lidovou slovesností (což je patrné také v jeho beletrii) a folklórem. Zajímal se také o to, jakou roli hraje umění v každodenním životě člověka, jakou podobu a případnou uměleckou hodnotu mají předměty, s nimiž přichází každý den do styku. Svě odborné studie vydával pod svým občanským jménem, ale již během války začal používat pseudonymu Jaromír John. Svě články, literární a výtvarné kritiky, studie i prózy publikoval především v Lidových novinách, Tribuně, Právu lidu, Pestrém týdnu, Bytové kultuře, Staviteli, Kritickém měsíčníku, Stráži lidu a dalších. Jaromír John si celý život dopisoval s nejrůznějšími osobnostmi českými i zahraničními; složka Johnovy korespondence v Památníku národního

písemnictví v Praze obsahuje stovky položek. Nahlédneme-li do Johnovy korespondence, přesvědčíme se, že jeho literární talent je jasně patrný i v umění psaní dopisů.³

Umělecké próze se Bohumil Markalous začal soustavně věnovat až za první světové války, kdy si také pro beletristickou část díla zvolil pseudonym Jaromír John. Debutoval povídkami *U táborového ohně* a *Listy z vojny, jež jsem psal svému synovi* (oboje 1917). Poté brzy následovaly *Dojmy* a povídky a *Humoresky* (oboje 1918). Výběrem z knížek *U táborového ohně*, *Dojmy a povídky* a *Humoresky* a z dalších povídek tištěných jen časopisecky vznikla Johnova nejzávažnější kniha tohoto prvního beletristického období *Večery na slavníku* (1920). V následujících letech se John na čas odmlčel a objevil se zase až ve 30. letech s knihou *Zbloudilý syn* (1934), která tematicky souvisí s první světovou válkou, ale ideově patří do autorova druhého období, protože příběh má výrazné antifašistické vyhocení. Vrcholným dílem autorova druhého období se stal společensko-psychologický román *Moudrý Engelbert* (1940). Přestože díla tohoto autora najdeme pod dvěma jmény a jeho tvorbu můžeme rozdělit do několika období, najdeme jeden prvek, který prostupuje celým jeho životním dílem, a tím je humor. Johnův humor je blízký tomu Vančurovu (John a Vančura se znali a měli se rádi), je rozmarný, hravý a přitom plný smyslu pro člověka, lidské slabosti a nevyzpytatelnosti. Spolu s ironií je konstitutivní složkou celé Johnovy tvorby.⁴

Večery na slavníku

Soubor povídek *Večery na slavníku* s válečnou tematikou byl napsán už pod autorovým pseudonymem Jaromír John a vyšel v roce 1920. Příběhy nejsou autobiografické, přesto jsou ale inspirovány autorovými vlastními zážitky a zkušenostmi z fronty, například povídka *Kůry andělské* má svůj základ ve skutečném dopise autorově z ledna 1916. Toto dílo představuje oproti jiným celkem neobvyklou reakci na válku právě svou formou. Kniha obsahuje celkem 38 povídek, které jsou podány rámcovou formou a většinou monologicky. Jedná se o vyprávění vojáků, kteří se sejdou večer na slavníku a předávají si své zážitky z válečného prostředí. Vypravěči se znají díky válce, a kdyby do ní nebyli zavlečeni, pravděpodobně by se ani nikdy nesetkali. Každý je jiný a pochází z různého prostředí, spojuje je však stesk po domově a dvojí život: drsný reálný svět fronty a zároveň idealizovaný mírový svět domova.

---

³ Severa, Jiří. Jaromír John. In: *Spisovatelé* [online]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jaromir-john-vl-jm-bohumil-markalous/>

⁴ *Čeští spisovatelé 20. století*. Československý spisovatel. Praha, 1985. s. 238-241.

Tento typ díla se dá přirovnat k Chaucerovým *Canterburským povídkám*, ve kterých se také sejde skupina lidí, kteří by se nikdy nepoznali, kdyby neměli jeden společný cíl, a to dostat se do Canterbury, a tak si vypráví příběhy, aby jim cesta lépe utekla.

Neklasické je i líčení situací, které vyznívají humorně, ironicky a občas až tragikomicky.

Většina příběhů je vyprávěna v *er-formě*, výjimku tvoří například povídka *Honza*, v níž autor užil *ich-formu*. Pro větší autentičnost se v textech často používá přímá řeč:

„První voják: Halt! Co to? Poslouchejte!

Druhý voják: Kdo to tady pořád mňouká?

První voják: Vod nás tadyhle vzadu žádnej...“⁵

Výše uvedená ukázka také dokládá užití nespisovné obecné češtiny. Dále se v textu objevují germanismy: „Jawohl, Herr Luetnant.“, „Dann muss es gelingen“⁶ a hovorové a nářeční výrazy: „Recíte mi, kuda se ide na Platzkomando?“⁷ Užití takovýchto prostředků dodává vyprávění na věrohodnosti a pomáhá i charakterizaci postav. Podle způsobu vyjadřování lze odvodit, odkud postava pochází a jaké může mít vzdělání, jestli je to obyčejný člověk, který žije na vesnici, nebo někdo výše postavený. John v povídkách odlišuje jednotlivé typy lidí podle způsobu jejich mluvy. To je vidět například v příběhu s názvem *Zabijačka*, v němž vypravěč stále opakuje slovní spojení „ergo kladívko“. V povídce *Paní Kinderessen* zas vypravěč neustále opakuje „krupica pendrek!“, vždy když chce vyjádřit, jak bylo něco intenzivní. Tím si postava získává svou určitou identitu a odlišuje se od ostatních.

Autor se v příbězích snaží navázat kontakt se čtenáři pomocí oslovení ve druhé osobě jednotného a množného čísla: „Co vám mám lidičky vypravovat... je to těžký... Tak to už jsem vám včera povídal, že jsem měl prostřelenou nohu a že jsem zůstal ležet v křoví.“⁸

Přestože je hlavním námětem povídek válka, je jejich ladění spíše komické. John se nebál použít pro toto téma prostředky ironie a nadsázky. Snaží se zesměšnit hrůzu, kterou boje přináší, a líčí satirickým způsobem dopady války na obyčejné lidi. Z tohoto důvodu se také většina povídek neodehrává na frontě, ale na vesnicích a ve městech v českém prostředí. I když hlavními hrdiny povídek jsou vojáci, nesetkáváme se s nimi v místě bojů, ale v jejich rodném prostředí, mezi svými rodinami a známými. Je tak vidět, že válka nekončila jen frontou, ale měla vliv na celé území a všechny obyvatele nějakým způsobem poznamenala.

⁵ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 25.

⁶ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 26-27.

⁷ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 259.

⁸ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 31.

Podrobnější interpretaci byla podrobena povídka s názvem Honza.

Honza

Odehrává se ne na frontě, ale na české vesnici v období první světové války. Jak už sám název napovídá, hlavní postavou je Honza, vystudovaný doktor, který byl povolán do války. Mezi svými známými býval oblíben díky svému optimismu, chuti do života a oplýval spoustou energie:

„A jako dřív, zas teda krmil dobytek, točil řezačkou, až řinčela, chodil za žentourem, staral se o holuby, o krůty a kůzlata, jezdil na pole, nakládal mandele na žebříňák a žádněj neuměl tak pěkně srovnat a utáhnout fůru jako on..... Po půlnoci vypomáhal Honza muzikantům, foukal pozoun anebo drh šmytcem basu.... Co vám budu povídat! Honza byl ohromně hodnej člověk.“⁹

To se ale změnilo od té doby, co strávil nějaký čas na frontě. Po návratu se z něj stal úplně jiný člověk:

„Večír jsme chodili ke Karlu Čtvrtýmu na kafe a noviny, tam se scházeli sportovci, jináč s doktorama Honza moc nemluvil, říkal, že je jeden na druhýho jako pes a kočka.... Honza přišel domů, praštil čepicí o kanapé a byl na mě strašně sprostěj.“¹⁰

Smyslem této povídky je poukázat na negativní vliv války na lidskou osobnost a na to, jak jsme my lidé vůči této vůli bezbranní. Jak už bylo zmíněno v odstavci o Johnově životě, jeho zájem byl především o filozofii a psychologii, a proto v povídce nenajdeme mnoho napínavých a dech beroucích pasáží z bojů ani ze zákopů, jak je tomu u jiných děl s válečnou tematikou. Povídka nemá ani složitou a vygradovanou zápletku, ale zaměřuje se spíše na chování člověka v určité životní situaci, zde je to situace, která je pro Honzu nevyhnutelná a stal se tak její obětí, obětí válečné mašinerie.

Po přečtení Povídek na slavníku nezískává čtenář takový dojem z války, jaký má například po přečtení díla Na západní frontě klid, kde po celou dobu knihy prožívá válečné dění s jednou postavou, což umocňuje čtenářský zážitek a umožňuje tak lépe vystihnout a pochopit autorův názor na válku a vyjádřit její krutost. John ale má odlišný záměr než Remarque. Nechce poučovat o tom, jak to přesně na frontě bylo, ani nechce vyburcovat čtenáře

---

⁹ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 12-13.

¹⁰ John, Jaromír. *Večery na slavníku*. Československý spisovatel. Praha, 1982. s. 18-19.

k protiválečné revoltě jako Barbusse. John se válce spíše vysmívá a karikuje ji pomocí historek, které i když vyznívají humorně, jsou spíše tragikomické.

Kniha si získala vyšší čtenářskou oblibu až ve vydáních ilustrovaných Josefem Ladou po druhé světové válce, kdy se stala jednou z nejčtenějších knih i díky svému humoru a laskavé ironii.

Karel Konrád – Rozchod!

Karel Konrád

Narodil se v roce 1899 v Lounech, kde studoval na reálce a také zde navázal celoživotní přátelství s básníkem Konstantinem Bieblem. Maturoval v roce 1917 a hned poté narukoval do armády. Účastnil se bojů na italské frontě, ale už na podzim 1917 byl propuštěn z vojenské služby. Toho následně využil a začal studovat chemii na pražské Technické univerzitě. V letech 1918-1919 se jako dobrovolník zúčastnil obsazování Slovenska Československou armádou a poté se opět vrátil ke studiu, tentokrát dějepisu a zeměpisu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Do konce života se pak věnoval žurnalistice a literatuře.¹¹ Zemřel v roce 1971.

Karel Konrád je typickým prozaikem poetistické generace, který nejdůsledněji uplatnil v próze prostředky moderní lyriky. Jiří Opelík ve Slovníku české literatury píše:

„Osobitost Konrádova převážně prozaického a vývojově jen málo proměnného díla spočívá v dualismu artismu a žurnalismu, lyrismu a svěživotopisné faktografie, oslavnosti a invektivy. Rovněž pocitové a zážitkové zdroje Konrádova díla byly stálé: autorův studentský život v rodných Lounech, jeho vojenská zkušenost z první světové války a jeho účast na zrodu a aktivitách meziválečné avantgardy. Ve 20. letech byl Konrád hlavním představitelem poetistické prózy, stavějící na důsledné lyrizaci textu. Té dosahoval uplatňováním asociativní obraznosti, ozvlášťňováním nejmenších složek tvárné výstavby (slova, metafory, věty), povyšováním nálady a atmosféry na sjednocujícího činitele prozaického celku a ustavičným subjektivním hodnocením představované skutečnosti.“¹²

30. léta jsou obdobím autorových vážnějších prozaických prací prostoupených satirou. Mezi ně patří jeho nejzávažnější dílo, ostře protiválečný klíčový román *Rozchod* je jakýmsi citovým deníkem příslušníků generace, která se stala nedobrovolným svědkem surovosti a nesmyslnosti světové války, do níž byla vtažena přímo ze školních lavic. Autorova reakce na válku pokračuje dalším jeho dílem. Tím je povídka *Středozevní zrcadlo*, zpola utopistická fejetonistická satira na krizi a fašizující metody řešení války.

---

¹¹ Opelík, Jiří. Karel Konrád. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=774>

¹² Opelík, Jiří. Karel Konrád. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=774>

Zároveň s okupací končí i Konrádova prozaická tvorba a věnuje se především psaní reportáží a vzpomínek, kde zachycuje své dojmy z cest.

Mezi avantgardními autory 20. a 30. let byl Konrád nejvýznamnějším představitelem básnické prózy, která nikdy neztratila dotyk s dobou. Prošel jí jako básník snů o čistém a spravedlivém životě. Bojovnost, které dal průchod v četných satirických žánrech, proniká zároveň jeho básnické obrazy a stává se ústřední notou jeho románu *Rozchod*.¹³

Rozchod!

Jak již bylo zmíněno výše, Konrád se aktivně zúčastnil války jako bojovník za Československou armádu. Jeho zážitky a zkušenosti ho přiměly napsat autobiografický román, ve kterém se staví proti válečné mašinerii.

Kniha je rozdělena do 11 kapitol a celkově do 2 částí: *Grand Cirkus Cockron* a *Pro Patria*.

Konrád pro své dílo použil metodu realismu s proložením dokumentárních prvků, které se projevují použitím skutečných událostí s udáním času a místa jejich dění. *Rozchod* si ale neudrhuje stejnou formu po celou dobu. Chronologické vyprávění je ve druhé části knihy přerušeno Purkyněho deníkovými zápisky. Po této pasáži následuje závěrečná část románu, která se odehrává na frontě přímo uprostřed boje. Román zde nabírá spád, ztrácí na lyričnosti a jeho děj se zrychluje.

Celé dění se odehrává převážně v prostředí kasáren, ke konci autor zasazuje postavy i na samotné válečné pole, kde bojují proti Maďarům.

Dílo vyprávěno v ich-formě nejprve z pohledu vojáka, později pomocí hlavních postav malíře Josefa Hubáčka a přírodovědce Emanuela Purkyně. Autor se zaměřuje na psychologickou stránku těchto osobností a pomocí ní vykresluje obraz válečného prostředí.

Z citace od Jiřího Opelíka jsme se již dozvěděli, že Konrádovy texty si zakládají na poetičnosti a lyričnosti, převládají tedy popisné pasáže na dějovými, kdy je cílem zachytit momentální pocity a jedinečné okamžiky. Je tomu tak i v *Rozchodu*. Autor zaměřuje text tak, aby působil na lidské smysly:

---

¹³ *Čeští spisovatelé 20. století*. Československý spisovatel. Praha, 1985. s. 279-281

„Kdykoliv si chci připomenout světovou válku v celé její nestvůrnosti, musím si vybavit tento intenzivní čichový zážitek, všechn její čmoud, který právě v čekárnách nádraží našel tak ustálenou formu; to nebyla již směs zápachů, ale pevná, ničím nedělitelná sloučenina. A prohlížím-li válečné upomínky, zůstávám zcela klidný, nezúčastněný, pohled na sbírky mě ani příliš mnoho nerozjitří. To jsou jen skříně s minulostí, dokumenty. Ale přičichnu-li dlouze k uniformě z těch let, ještě zůstalo něco málo z toho všeho ukryto v její tkanině, ve švech, a sotva vstoupí do chřípí, ucítím válku tak blízko, tak strašně blízko! To velmi známé čpění, jako špatně vypláchnutá polní láhev po staré černé kávě s rumem, do níž jako by se ještě vhodil nedopalek cigarety z fajfkového tabáku nejhoršího druhu; ó, jak je v té chvíli válka blízko!“¹⁴

Při čtení tohoto úryvku je čtenář nucen si představit zápach nádraží a polní láhve. Takovým působením na smysly je vyvolána autentická představa o popisované skutečnosti a dojem, že jsme při čtení účastníky dané situace. Dá se říci, že se jedná o originální ztvárnění svědectví o válečném prostředí. Většina autorů píšících válečnou prózu se totiž zaměřuje na válečnou frontu, boj a hrdinské činy, k vykreslení válečného prostředí. Konrád ale zvolil jinou taktiku, spojení poetičnosti s ne příliš poetickým tématem války.

Dalším důkazem toho, jak autor využívá lidských smyslů a pocitů je následující ukázka, týkající se okolní přírody postižené válkou:

„Na líbezných svazích Medvegradu rozkvetly první fialky. S úpornou bolestí dívali jsme se na tyto květy domova., značící nám ony slastné doby, kdy jsme ještě ani netušili, že žijí na světě jen dva druhy lidí, blažení a nešťastní: civilisté a vojáci.

Skřivan zpíval.

Jak prázdný je jeho zpěv, když nasloucháme ve válečné uniformě!

Jako by uvnitř prsou byla isoakustická vložka, jíž neproniknou něžné šípy jeho trylků k srdci; či jako by třmínek s kovadlinkou ztratily kontakt s ušním bubínkem, jako by se přetrhla tím hulákáním kaprálů citlivá spojitost ucha s nitrem.

Nyní již chápeme, proč ve vyprávění vojáků z italské fronty chyběly krajinné poznatky, popisy přírody, netušené krásné a nedostupné.“¹⁵

---

¹⁴ Konrád, Karel. *Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934. s. 43-44.

¹⁵ Konrád, Karel. *Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934. s. 58

Všimněme si, že Konrád podává popisy okolí nepřímým způsobem, zakomponovává je do lidských pocitů a vjemů, a proto je potřeba se při čtení zcela vžít do dané situace pro její plné pochopení a nabytí dojmu, že ji prožíváme společně s literárními postavami.

V průběhu románu se pozornost přesouvá k Josefu Hubáčkovi přezdívanému Pepíček. Pomocí této postavy autor vyjadřuje negativní pohled na válku a snaží se vyjádřit její krutost a absurditu. Pepíček je totiž povoláním malíř a nemá přílišný vztah k pohybovým aktivitám, je menší postava, hubený a slabší než ostatní. Vojenský výcvik je pro něj utrpením, nezvládá tolik co ostatní, jelikož na to není stavěný a nevidí v tom ani žádný smysl. Rozhodne se celé válce vzdorovat a dělá vše pro to, aby se z ní vymanil. Z tohoto důvodu je také jednou z mála osob, která se nenechá válkou ovlivnit. Díky jeho rezignaci na příkazy a pravidla ve válečném táboře se jeho osobnost nemění. Zůstává pořád tímtež člověkem, jakým byl, než nastoupil na frontu. Zde se nám nabízí srovnání s jinými díly, například Barbusseho *Ohněm*, kde naopak postavy podléhají válečnému působení a jejich osobnosti se mění.

Svým vzdorem, a mnohdy naivním chováním připomíná Pepíček postavu Haškova Švejka. Oba titi protagonisté si zachovávali svou vlastní hlavu a tím přiváděli své nadřazené k nepřičetnosti, protože nebylo možné je zcela náležitě potrestat ani nijak zničit. Pepíček nezvládne držet tempo s ostatními a je za to velitelem vždy potrestán ještě další fyzickou aktivitou, ale nikdy nepodlehne a nenechá se zničit, je nesmrtelný díky své vůli nepodmanit se válečné mašinerii a zachovat si svou přirozenost. Pepíčkovu smýšlení dokládá následující ukázka jeho slov:

„Měl jsem o samotě hodně času k odstupu, a ještě více pokdy na přemýšlení, abych si uvědomil, co je vojna. Že je to tak nehorázný a hrubý nesmysl, odporující nadto ještě nejběžnějším zásadám zdravotvědy, to jsem však přece jen netušil..... Pozoroval jsem vás všechny, jednoho po druhém,“ pokračoval šeptem a jako by mě svěřoval něžné tajemství. „Zbytečně se moc namáháte! Myslím, že člověk nemá dávat císaři ani o kapku víc, než kolik je slušné normálnímu krevnímu oběhu. Budu cvičit jen chudokrevně. Ať se mnou dělají, co chtějí! Neudělám ani jeden prudší pohyb. Hezky zvolna, largo! A budu to dělat od prvního začátku, ne teprve jako důsledek únavy, ale hned od začátku, plánovitě.“¹⁶

Tím, že se Pepíček rozhodne vzdorovat důstojníkům a jít proti válečnému režimu, stává se zároveň i válečnou obětí, která je nucena dělat něco, co se jí protiví. Na této postavě autor

---

¹⁶ Konrád, Karel. *Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934. s. 67.

zobrazuje zároveň i fakt, že ve válce jsou všichni měřeni stejným metrem a neberou se ohledy na jedinečné kvality lidských osobností, které se liší od člověka k člověku.

V románu *Rozchod* se objevuje ještě jedna postava, která vybočuje nad ostatními. Je jí vědec Emanuel Purkyně. Svůj život zasvětil bádání a biologickým a chemickým pokusům a ani na frontě se svého zájmu nechce vzdát. Stejně tak jako v *Pepíčkově* i v *Purkyňovi* převládá válečný odpor, avšak dává ho najevo jiným způsobem. Nevzdoruje, ani se nestaví proti režimu, ale utíká ke své oblíbě v bádání. To, co se děje na frontě vlastně ani moc neprožívá, ale přemýšlí jen o vědě. Dokonce si píše deník, který ale neobsahuje každodenní válečné prožitky, ale jeho biologické a chemické poznatky. Purkyně tak má oproti ostatním svůj život a své zájmy, a nenechá si je narušit válečným šílenstvím. Stejně tak jako *Pepíček* si zachovává svou vlastní tvář a osobnost.

Ukázka z *Purkyňova deníku*, kdy se rozhoduje, že už nebude psát o vojně:

„Slíbil jsem, že nenapiši ani slovo o sobě a o té brachiální a idiotské nízkosti, jakou je vojna, a přece dosud jsem nepsal nic jiného. Toto snad však bude poslední z mého vojenského života. .... A nemohl jsem se ani dočkat večera, kdy jsem mohl obrátit dalekohled vzhůru k pozorování mnohem vděčnějšímu, zajímavějšímu a více povznášejícímu, které nemusím „dienstlich“ zapisovat. Pozoruji tam na úseku měsíce známé skvrny, krátery a pohoří. Pak Jupitera a různá souhvězdí. Cítím spokojenost nad tímto svým zájmem, který je člověku zárukou jisté ceny.“¹⁷

Následně *Konrád* zařadil mnoho rozsáhlých úryvků *Purkyňova deníku*, což se ne vždy setkalo s pozitivním kritickým ohlasem, jak dokládá článek *Iva Markvarta* na počest výročí *Karla Konráda*: „Nejproslulejším dílem *Karla Konráda* je protiválečný román *Rozchod*.... *Konrád* je zde mistrným vypravěčem. Přesvědčivě zachytí vojína *Hubáčka*, který bojkotuje tupé vojenské příkazy. V polovině knihy jako by *Konrádovi* došla inspirace. Do textu zcela nefunkčně vkládá články druhé hlavní postavy přírodovědce *Emanuela Purkyně*.“¹⁸

Přestože je *Konrádův* román lyrizovaný a obsahuje méně děje, odehrává se jeho poslední třetina na frontě a autor líčí vše, co se zde odehrává a nic netají. Odkrývá všechnu krutost a nelidskost bojů vojáků o jejich vlastní život. Kniha nabývá spád, děj je líčen v jeho rychlosti za hojného užití sloves a citoslovcí. Věty se zkracují jen na výkřiky a jednotlivá hesla.

„Ze stavení mýta vybíhají maďarští vojáci, dveřmi, okny; bezhlavý úprk.

¹⁷ *Konrád, Karel. Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934. s. 174.

¹⁸ *Markvart, Ivo. Rozchod s Karlem Konrádem*. In: *Svobodný hlas*. 25. 3. 1999. s. 5.

Neproniknutelná tma.

Výstřely osvětlují prostor šlehy ohně., ale vzápětí zatemňují zúplna zrak; vřava tě zcela oslepuje. A pach střelného prachu rozjitřuje chřípě. Nohy se chvějí jakoby strmým napětím.

Prudké míhaní postav.

Výkřiky.

Palba.

Motanice, řev, sténání.¹⁹

Opět ale vyprávění nabývá dojmu přímé účasti na dění a strhává čtenáře k prožívání stejných pocitů, jaké zažívali hrdinové v daném okamžiku.

Román *Rozchod* nepatří mezi nejoceňovanější díla české válečné literatury, možná kvůli své lyričnosti, díky které čtenáři postrádají větší napětí a spád. Myšlenka díla je ale jasná: vyjádřit autorův kritický postoj k celému válečnému dění, a to se mu podařilo více než úspěšně.

---

¹⁹ Konrád, Karel. *Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934. s. 294.

Josef Kopta – Třetí rota

Josef Kopta

Válka silně zasáhla i do života Josefa Kopty. Po studiu obchodu a krátké bankovní činnosti vstoupil začátkem války do armády. Jako důstojník a tajemník stál u počátku československých legií. S nimi podnikl sibiřské tažení a přes Japonsko a Suez se vrátil do vlasti. Během války byl v roce 1915 zajat v Karpatech. V roce 1916 vstoupil ze zajateckého tábora do České družiny, v roce 1917 pak do československých legií, kde působil nejdříve ve finančním, pak v informačně-osvětovém odboru a také v redakci Československého deníku. Po návratu v roce 1920 byl nejprve ve službách Památníku odboje, poté v letech 1925 – 1936 pracoval jako novinář a pak se věnoval výhradně jen spisovatelství. Od roku 1946 působil jako vysoký úředník v kanceláři prezidenta republiky.

Kopta je znám především jako legionářský spisovatel. Již roku 1922 vyšla jeho prvotina *Od východu*, kde je patrný vliv ruského prostředí a motivu ruské revoluce. Legionářskou tematiku zpracoval ve svých básních, fejetonech, povídkách, divadelních hrách a prózách. Inspirací se mu staly právě zážitky z první světové války a z Ruska. Nejznámějším dílem týkajícím se válečné tematiky se stala jeho románová kronika *Třetí rota*, jejíž první díl vyšel v roce 1924. Jde o realistické zpracování československých vojáků působících v Rusku. Se ztrátou aktuálnosti však román ztratil i uměleckou působivost. V dalších dílech vylíčil Kopta složitý návrat legionářů z Uralu přes Vladivostok do vlasti a jejich osudy v republice, za kterou bojovali. Zachycuje především rozčarování z nadějí, které vkládali do nového uspořádání věcí. V těchto dílech se prohloubil Koptův pohled na skutečnost, vytříbil smysl pro dokumentárnost a literární styl. Na rozdíl od Medkových oslavných legionářských románů usiloval Kopta o střízlivý pohled a pravdivý výklad faktů.

Kopta je známý i svou psychologickou tvorbou, především cyklicky spjatými novelami *Pět hříšníků u Velryby* (1925). Jedná se o pět příběhů válečných veteránů, kteří se sejdou v hospůdce a sdílí své pocity z válečné zkušenosti. Nejčtenější autorovou knihou je ale psychologický román *Hlídač č. 47* (1926), ve kterém má čtenář možnost nahlédnout do nitra hlídače železniční trati a jeho osudu, jež je poznamenán válkou.

Zároveň s legionářskou a psychologickou tvorbou píše Kopta i dobrodružný žánr, s motivy exotických krajů a romantických životů. Mezi tato díla patří dvě trilogie *Jediné východisko* a

Modrý námořník. Autor se věnoval i tvorbě pro mládež, která se vyznačuje znalostí dětské psychologie a smyslem pro dobrodružnost. Rozsáhlé námětově i žánrově pestré Koptovo dílo zahrnuje i útvary reportážní a fejetonistické. Z Koptova díla je dnes čtenářsky živá především jeho tvorba psychologická.²⁰

Třetí rota

Románová kronika Třetí rota vyšla v roce 1924, a jak už sám protagonistický název napovídá, autor ztvárnil osudy jednoho z legionářských útvarů v Rusku v letech 1917 až 1920. Při psaní tohoto díla se Kopta nechal inspirovat vlastními zážitky, ale použil metodu objektivizace, kdy se zaměřuje na jednotlivé postavy a pomocí nich vypráví příběh v er-formě.

Účastníky děje jsou nejen legionáři, ale i civilisté. V románu je každý člověk považován za samostatné individuum, které má svou osobnost i názory, na rozdíl od jiných děl s válečnou tematikou, například Barbusseho Ohně. Kniha ale nemá hlavního hrdinu. Ve středu vyprávění stojí vždy celá rota, vystupující jako kolektiv a skládající se z jednotlivých členů, jejichž epizody budují celý příběh knihy.

U Kopty je velmi výrazné psychologické prokreslení postav. Na počátku románu nám autor představuje jednotlivé členy třetí rotu a přímo je charakterizuje:

„Pojďme tedy od chaty k chatě, od hnízda k hnízdu, a poznejme je, ty chlapce a muže, jednoho po druhém, pohleďme do jejich tváří, z nichž jako z mosaikových špalíčků je složen rozsáhlý obraz.“²¹

Výrazným prvkem tohoto románu je vlastenectví, které spojuje všechny postavy. A to nás vede k již zmiňované odlišnosti Třetí rotu od jiných děl s válečnou tematikou. Legionáři bojují za osvobození své vlasti, nesnaží se z války utéct, naopak berou celou situaci vážně a na svou zodpovědnost. Plní příkazy svých nadřízených a ctí je:

„Rotný poděkoval a postoupil poněkud vpřed. Upřel zrak na rotu, přeběhl ji pozornýma očima a zvolal:

-Nazdar, bratři!

-Zdar! Vykřikli mu svou odpověď vstříc.

²⁰ Čeští spisovatelé 20. století. Československý spisovatel. Praha, 1985. s. 286-288.

²¹ Kopta, Josef. *Třetí rota*. Čin. Praha, 1947. s. 28

Učinili tak s pečlivou důkladností, přesně, jako bezvadně vypálená salva. Nikdo předčasně, nikdo opožděně. Všichni naráz a každý zcela srdečně. Viděli, kterak rotný se pěkně usmál. Byli rádi, že je spokojen. Byli plni zvědavosti, co jim dnes řekne.“²²

Z textu je cítit vojenské nadšení. Členové třetí roty se navzájem oslovují bratři, ctí jeden druhého a vystupují jako jednotný kolektiv, který je ochotný bojovat a zemřít pro svůj národ. To je jasně zřetelné i na následující ukázce:

„Bratři, máme zprávu, že vbrzku dojde k soustředění naší brigády. Znamená to jistě přípravu k společnému vystoupení na frontě, na které dávno a s touhou čekáme. Už tedy nebude malých roztržštěných akcí, které mizely v úžasném moři ruské armády jako slupky pomeranče, vyhozené s paluby. Ty rozvědky byly nutné, ukázaly Rusům, kdo jsme a co i v malém množství dovedeme., přesvědčily je, že nám mohou důvěřovat. Ale svět se o nás a o naší práci nedověděl ničeho. A u nás doma také ne. Představte si však, že nám dají samostatný úsek, že dojde k nástupu, v němž předběhneme ruské části o celé kilometry, že strhneme pomalé, rozvážené zmláky k nadšenému, veselému a bystrému útoku, že tři československé pluky, které mají před očima svůj domov, bude třeba přísnými rozkazy zdržovati, aby tak nespěchaly, aby počkaly, až se ostatní fronta posune dopředu a vyrovná se s jejich řadami. Dovedeš si Strnade představit, co to bude znamenat? Budou se ptát: Kdo to tam vítězí? Československá brigáda! Co je to vpředu za vojáky? Vojáci Masarykovi! Co to, že si pořád zpívají? Tam za Karpaty je jejich vlast, a oni by rádi, kdyby slyšela, že již jsou nedaleko!“²³

Za zmínku stojí i přístup obyvatel ruské vesnice k českým vojákům, kteří u nich hledají ubytování.

„Rota dostala rozkaz náhle a neočekávaně. Poněvadž se jelo do vsi, kde žádného vojska nebylo, do vsi, která čítala na dvě stě chalup, všech stejně chudých a prostých, bylo zbytečno vysílati před rotou ubytovatele. To se odbude teď uprostřed návsi, kde je již shromážděno představenstvo obce, a zatím co vojáci složili rance a opřeli se o pušky, vyjednává velitel se starostou. Ať si měli lidé všelijaké pochybnosti o těch nových, záhadných bojovnících, rozplynuly se již při té písni, jako když mladé a prudké jarní slunce vtrhne do sněhu.

-Nejsme cizinci. Jsme částí vaší slavné ruské armády, jednejte s námi jako se svými. Jsme Češi, Slované, kterým Germánec osadil zem a přibil lid na kříž jako židé Krista. Řekl nám

---

²² Kopta, Josef. *Třetí rota*. Čin. Praha, 1947. s. 47.

²³ Kopta, Josef. *Třetí rota*. Čin. Praha, 1947. s. 124-125.

bat'uška car, když jsme jej prosili o záštitu a nabízeli mu tyto své ruce: můžete jít s námi, bojovat s námi, umírat.... Vyvedeme váš národ z hrobu a všechny porazíme, kdož jej tísní stále těžším a těžším příkrovem. Tak chceme, abyste i vy nám dali svou bratrskou ruku a přijmouce nás vlídně pod své střechy, umožnili naší rotě klidný a šťastný pobyt ve vaší obci, kde se budeme připravovat, aby později, až zase vytrhneme do boje, žádná rána nepadla vedle... Stálo to rotného dosti práce, nežli si tuto řeč sestavil a představenstvu obce, které poslouchalo jako při čtení evangelia, vyslovil. Nejvyšší úctu a oddanost přislíbili, Bohem se zaručili, že otvírají Čechům dveře svých chalup dokořán, nejdelší slámu snesou a v jizbě ji pohostinsky rozprostřou, vysoko nastelou, aby se to spalo jako na poduškách. Vždyť, Hospodine, Češi přišli jako synové rodní, zazpívali, až srdce zaplesalo a široko daleko před nimi letěla zpráva, že to jsou přímo jacísi dobří andělé, z šiku archanděla Gabriela, ne ti obvyklí vojáci, kteří přicházejí v noci a místo zaklepání vyrážejí dveře pažbami....²⁴

Na ukázce si opět všimněme již zmíněného prvku vlastenectví a kolektivismu. Třetí rota je popsána jako armáda „spasitelů“, kteří přijeli zachránit zemi a obyvatele na ně i tak nahlíží a snaží se jim co nejvíce vyhovět. Civilisté mají ve Třetí rotě úplně opačný přístup k vojákům, v porovnání například s dílem *Oheň* od Barbusse.

Nutno také podotknout, že ve Třetí rotě není příliš popisována chudoba a drsné podmínky. Autor se téměř nezmiňuje o tom, že by někdo trpěl a strádal. Pozornost je spíše soustředěna na vyzdvihování hrdinství legionářů, především celé roty jako jednotného kolektivu.

---

²⁴ Kopta, Josef. *Třetí rota*. Čin. Praha, 1947. s. 24-25.

Henri Barbusse – Oheň

Henri Barbusse

Henri Barbusse byl francouzský spisovatel a esejista, levicově orientovaný politik a novinář, narozen roku 1873 v Asniéres u Paříže. Vystudoval literaturu a filozofii v Paříži. Na počátku 20. století publikoval dva lyricko-filosofické romány poznamenané dobovým existenciálním pesimismem, pacifismem a leckdy anarchickým socialismem *Prosebníci* (1903) a *Peklo* (1908). Za války a krátce po ní vydal dva protiválečné romány *Oheň* (1916) a *Jasno* (1919). Pod jeho vedením vznikla v roce 1919 organizace Clarté, která se později rozrostla v mezinárodní hnutí, a která bojovala proti reformismu, oportunismu a bránila „ruskou revoluci“ a propagovala její ideály. Později byl Barbusse spolu s R. Rollandem, M. Gorkým, A. Einsteinem a naším Z. Nejedlým mezi prvními, kdo propagovali a organizovali světové protimperialistické, protiválečné a protifašistické hnutí. Vedle této mnohostranné politické, mírové a kulturní činnosti vydal Barbusse od konce války také řadu politických a filosofických pamfletů a esejů, reportáží a několik románů, novel a sociálních a historických studií.

Když vypukla válka, nepodléhal Barbusse vojenské povinnosti, protože byl v této době na léčení v sanatoriu na plicním oddělení. Přesto zažádal, aby byl zařazen do armády a odeslán na frontu. Věřil totiž, že jde o „sociální válku“ republikánské Francie proti militarismu a imperialismu a že cílem Francie musí být zničení Německa. Nejdříve se chtěl stát letcem, ale když byl odmítnut, požádal, aby byl odeslán na frontu jako pěšák. Dne 29. 12. 1914 vstoupil poprvé do zákopů francouzsko-německé fronty u Vaxrotu a právě v těchto zákopech vznikl jeho román *Oheň*. Na počátku tažení byl Barbusse plný optimismu a nadšení a často se hlásil jako dobrovolník ke splnění nebezpečných úkolů. Podleh ale úplavici a po zhoršení jeho zdravotního stavu byl přidělen do kanceláře štábu armády, což mu umožnilo připravit k tisku knižní vydání *Ohně*. V roce 1917 se byl nucen kvůli své nemoci vrátit do Paříže, avšak s úplně opačným fyzickým, duševním a především politickým postojem než jaký měl před válkou.

V roce 1930 napsal v předmluvě k portugalskému vydání *Ohně*: „Byla to fakta, která mi otevřela oči. Otevřela mi je tím, že mě seznámila s úděsným a pomalým utrpením, které

v normálním běhu věcí končilo náhlou anonymní vraždou. Právě tváří v tvář tomuto utrpení jsem dospěl k tomu, že jsem si položil otázku, zdali by si vysvětlení, jež nám byla dávana o této nestvůrné a mnohonásobné události, nezasloužila seriózního přezkoumání. Když se člověk sklání nad touto nekonečnou živou tragédií, nakonec shledá, že argumenty uváděné ke zdůvodnění nebo aspoň vysvětlení válečné vřavy, jsou ... velice vyumělkované. Člověk hledá jiné, vážnější příčiny .... a když začíná otvírat oči, nepřestává vidět to, co kdysi neviděl. Zmocňuje se vás jakási nenasatná logika a ta vás nutí, abyste určili příčiny a důsledky, a abyste spojili fakta mezi sebou navzájem. Já jsem byl doveden právě k tomuto patetickému zkoumání. Tváří v tvář válce vypracoval jsem obžalobu proti současné společnosti a příčinou toho naprosto nebyla nějaká předpojatost. Mé názory se vytvořily teprve potom a byly jen důsledkem instinktivní reakce člověka před hmatatelným neštěstím lidí...“ Tyto nové, revoluční názory vyjadřoval Barbusse i v časopiseckých článkách, v nichž se obracel ke svým spolubojovníkům a vyzýval je, aby se zbavili mylného mínění, že nacionalismus a imperialismus vládne jen v Německu.

Oheň, Deník bojového družstva

Realisticko-naturalistický dokumentární román Oheň se stal vrcholným dílem evropského válečného románu. Jako většina děl reagujících na válku je i toto autobiografické, obsahující autorovy vlastní zážitky z fronty, rozdělené do 24 kapitol reportážního charakteru a epizodické struktury. V nich autor líčí jednotlivé epizody, dialogy, prostředí, postavy a k těmto prvkům řadí i autorské komentáře a politické, sociální a filosofické úvahy.

Knih je vyprávěna způsobem, který střídá ich-formu a první osobu množného čísla. Autor zachycuje události z prostředí válečné fronty, zákopů a zavítá i do vesnic mezi civilisty. To vše zprostředkovává formou deníkového románu.

Barbusse vykresluje dění fronty bez obalu, nic nezatajuje, ani nezlehčuje hrůzy válečné mašinerie. V tomto syrovém naturalistickém líčení používá autor drsný hovorový jazyk s vulgárními výrazy. Vyprávění dominuje přímá řeč dávající dílu větší autenticitu a plastičnost. Dá se říci, že v Ohni je velmi málo uměleckého výmyslu a fikce.

Román nemá žádného hlavního hrdinu. Autor spíše rozdělil postavy na vojáky a civilisty, kdy civilisté jsou charakterizováni jako lidé znechucení válkou, kteří nejsou ochotni vyjít

vstříc vojákům a pomoci jim, i když bojují na jejich straně. Následující ukázka, ve které vojáci hledají místo na přespaní, je toho důkazem:

„Znovu odříkáváme svou žebráckou litanii:

„Dobrý den, paní, neměla byste nějaký koutek, kde bychom mohli jíst? Zaplatili bychom, to se ví, že bychom zaplatili....“

„Ne“

Nějaký mužiček se zvedne v akváriovém přísvitu s nízkého okna, má podivuhodně plochou tvář, rýhovanou rovnoběžnými vráskami a podobnou stránce starého písma.

„Máš tam přece kumbálek.“

„V kumbálku není místo, dyť se tam pere.....“

Barque se toho chytne.

„Snad by to šlo. Mohli bysme se kouknout?“

„My tam pereme prádlo,“ bručí žena a zametá dál.

„Víte,“ říká Barque a svůdně se usmívá, „my nejsme sprostáci, který se ožerou a pak vyváděj. Snad bysme se mohli na to kouknout, co?“²⁵

Na ukázce je vidět přístup civilistů k vojákům. Žena není ochotná jim poskytnout přístřešek, i když by s nimi měla mít slitování. Oni jsou ochotni se spokojit s málem, vzhledem k tomu, co zažili na frontě, ale to nikdo nebere v úvahu.

Vojáci jsou v Ohni vykresleni jen jako bezduché postavičky, jejichž úkolem je bojovat za svou zemi, ale nikdo se nezajímá o jejich city a potřeby. Ztrácí ve válce svou osobnost, přitom by měli být považováni za hrdiny, protože prolévají krev na obranu jejich vlasti.

Barbusse zachycuje v románu i dopady válečné krutosti na lidskou povahu, která se stává otupělou, bez citů a lítosti, usilující pouze o záchranu vlastního života. Tento postřeh dokládá následující úryvek rozhovoru vojáků o nalezených botách:

„Poterloo chodí už měsíc v zánovních holínkách německého pěšáka s okovanými podpatky. Svěřil mu je Caron, když byl raněn do ruky a poslán z fronty. Caron je sám stáhl jednomu bavorskému kulometníkovi, který padl nedaleko silnice do Pylones. Dosud slyším Carona, jak o tom vyprávěl: „Kamaráde, seděl tam, zadek v díře, zkroucenej jak paragraf, čuměl do nebe, nohy ve vzduchu. Zrovna mi ty perka nabízel, jako by chtěl říct, že za to stojí. Dobrá, platí, řek sem si. Ale člověče, nemysli si, že to byla hračka zout mu ty škrpály! Nelžu ti, půl hodiny jsem se dřel, tahal, točil, kroutil, nešlo to! Měl ztuhlý hnáty a nemohl mi pomoci. Konečně,

---

²⁵ Barbusse, Henri. *Oheň, Deník bojového družstva*. Naše vojsko. Praha, 1965. s. 57.

jak jsem silně zatáh, odlepily se mu najednou nohy v kolenou, kalhoty se přetrhly a všechno se utrhlo. Bác! Najednou ti mám v každém pazouru plnou botu! Musel jsem z nich ty nohy vyndat!“

„Neval!...“

„Zeptej se cyklisty Euterpa, že je to pravda. Dyk ti povídám, dělal to se mnou. Museli jsme strčit ruce do holínky a tahat z ní kosti, cáry ponožek a kusy nohy. Ale koukni, jestli za to nestály!“²⁶

Na jednu stranu nám Barbusse ukazuje, jak kruté podmínky donutí člověka chovat se nelidsky, na druhou stranu tyto podmínky přimějí vojáky vážit si všeho, co mají a radovat se z maličkostí, jako postava Carona v předchozí ukázce. Jejich cílem je totiž přežít, a jediné co k tomu potřebují je jídlo, spánek a dostatečné oblečení. Zjišťují tak, jak jsou tyto skutečnosti nepostradatelné, i když pro normálně žijícího člověka by se mohly zdát banální a samozřejmé.

Jedním z motivů románu je kolektivismus, který je vyjádřen pomocí vyprávění v první osobě množného čísla a častého použití zájmena „my“. Vypravěč mluví za všechny hrdiny, jako by byli jeden celek.

„Naše povolání? Od každého něco. Čím jsme bývali v těch zašlých dobách, kdy jsme ještě měli společenské postavení, dříve než jsme přišli zahrabat svůj osud do těchto myších děr, jež ničí kanonáda a jež nutno stále znovu stavět? Většina z nás byli rolníci a dělníci. Lamuse byl čeledínem, Paradis povozníkem. Cadilhac má vlastní pozemky. Jeden tenorista je cyklistou u štábního lékaře, jeden advokát je sekretářem u plukovníka a jeden rentiér je desátníkem při kuchyni u pomocné roty. My jsme bojující vojáci; není tu téměř inteligentů, umělců nebo boháčů, kteří by v této válce vystavovali svou kůži nebezpečí ve střílnách. Ano, je tomu tak, silně se od sebe lišíme. A přece jsme si podobní. Přes rozdíly věku, původu, vzdělání, společenského postavení a všeho, co bylo dříve, přes propasti, které nás kdysi dělily, jsme v jádře stejní. Pod stejně hrubým povrchem skrýváme a ukazujeme stejné mravy, stejné zvyky, stejně zjednodušenou povahu lidí, kteří se vrátili k primitivnímu stavu. Stejná mluva, složená z dílenské a kasárenské hantýrky, nás jako omáčka spojuje s kompaktní masou lidí, kteří již po několik měsíců vylidňují Francii a hromadí se na severovýchodě. A tak, připoutání k sobě nezměnitelným osudem, strhování proti své vůli do jedné řady tím ohromným

---

²⁶ Barbusse, Henri. *Oheň, Deník bojového družstva*. Naše vojsko. Praha, 1965. s. 18.

dobrodružstvím, jsme opravdu nuceni po týdny a noci přizpůsobovat se jeden druhému. Strašná intimita společného života nás tlačí do houfu, formuje, stírá rozdíly.²⁷

V této ukázce je vyjádřena myšlenka prostupující celým románem, a to, že všichni lidé jsou stejní. Hrdinové se liší pouze svým způsobem života, vzděláním a povoláním. Válka ale ohlodá všechny dosažené lidské cíle a zůstanou pouhé lidské schránky, které se musí podřídit vojenskému režimu, nehledě na jejich přání a potřeby.

Román *Oheň* je strhujícím dílem světové válečné literatury právě pro svou věrohodnost a syrovost. Autor nemilosrdně líčí veškeré krutosti bez obalu a soucitu se čtenářovou duší. Po přečtení je zcela nemožné, aby čtenář nebyl válkou znechucen a nezamyslel se nad její absurditou a jejím obrovsky nepříznivým vlivem na lidskou společnost. Román jasně nese autorovu hlavní ideu celého díla, a tou je vyjádření odporu proti nesmyslné válce a všem těm, kteří ji rozpoutali. Zároveň je výzvou ke sjednocení a cílevědomému lidovému boji proti válce a proti těm, kdo ji vedou.

---

²⁷ Barbusse, Henri. *Oheň, Deník bojového družstva*. Naše vojsko. Praha, 1965. s. 21

Erich Maria Remarque – Na západní frontě klid

Erich Maria Remarque

Erich Maria Remarque, vlastním jménem Erich Paul Remark, se narodil v roce 1898 v rodině knihvazače v Osnabrücku a zemřel 1970 ve švýcarském Locarnu. V roce 1916 vstoupil jako dobrovolník do války a krátce před jejím koncem, v roce 1918, byl raněn. Tím začala pro tohoto mladého muže, příslušníka osudově poznamenané generace, etapa hledání místa v životě. Postupně byl účetním, obchodním cestujícím, agentem s hřbitovními náhrobky, reklamním pracovníkem, varhaníkem, učitelem, ... V letech 1922-24 pracoval v Hannoveru jako redaktor. Napsal několik krátkých povídek a dvě delší díla *Žena se zlatýma očima* (1918) a *Domov snů* (1920), ale tyto nesklidily přílišný úspěch. Na ten si musel počkat až do roku 1929, kdy byl vydán jeho román-reportáž *Na západní frontě klid*, který vyvolal celosvětový ohlas. Remarque zde vyjádřil svou nenávist k válce a myšlenky o smyslu válečného hrdinství a vlastenectví. Kniha vyvolala řadu negativních i pozitivních reakcí. V roce 1931 vyšlo pokračování s názvem *Cesta zpátky*.

V důsledku svých protiválečných děl byl Remarque nucen emigrovat do Švýcarska. O jeho díla se strhl obrovský zájem nejen mezi nakladateli, ale i mezi filmaři. Ve své další tvorbě už šel po stopách románu *Na západní frontě klid*, díla, k jehož napsání ho inspirovaly vlastní zážitky z fronty a je prostoupeno motivem humanity a kamarádství. V podobném duchu vydal svou knihu *Tři kamarádi* (1938). Do pozdějších děl *Miluj bližního svého* (1941) a *Vítězný oblouk* (1946) přenesl pocity z vlastní emigrace. Ke konci svého života stále tvořil, ale už ne tak silná díla. Přesto Remarque patří do literárního kánonu. V celé jeho tvorbě dominují prvky humanity a přátelství jako základní atributy lidského soužití.²⁸

Na západní frontě klid

Když se řekne literární reakce na první světovou válku, každému se mezi prvními vybaví román *Na západní frontě klid*, který neodmyslitelně patří do kánonu světové literatury. Jedná se o kratší román vyprávěný v ich-formě z pohledu vojáka Pavla Bäumera. Dovídáme se o

---

²⁸ Vízdal, Miroslav. Doslov. In: *Nepřítel*. Brána. Praha, 1995. s. 73-77.

osudu německé vojenské jednotky na frontě. Román je zasazen přímo do prostředí krutých bojů, zákopů, kasáren a vojenské nemocnice. Chronologicky líčený děj je ozvláštněn filozofickými úvahami o životě, smyslu války, budoucnosti i minulosti Pavla a ostatních postav. Hlavními hrdiny jsou 19i letí chlapci, kteří mají těsně před maturitou a odešli dobrovolně do války na popud jejich profesora Kantůrka. Na frontu šli nejprve s mladickým nadšením, že něco dokážou a že budou bojovat za svou zemi. Postupně se ale jejich názor mění a zjišťují, co všechno válka se člověkem dokáže provést a jak může obrátit jejich život naruby a zničit vše, co si zatím vybudovali. Jejich pohled na svět i představy se proměňují a některé dokonce vytrácí.

„A i kdyby nám ji vrátili, tu krajinu našeho mládí, nevěděli bychom už co s ní. Něžné a tajemné síly, které k nám z ní vycházely, nemohou vstát z mrtvých. Byli bychom v ní a chodili bychom sem a tam: rozpomněli bychom se na ní a milovali bychom ji a byli bychom pohnuti při pohledu na ni. Ale bylo by to právě tak, jako bychom se zamysleli nad podobiznou mrtvého kamaráda: jsou to jeho rysy, je to jeho obličej, a dni, jež jsme spolu strávili, nabývají v naší vzpomínce klamavého života: ale není to on sám... Snad to byla jen výsada našeho mládí: hranic jsme ještě vůbec neviděli a nepřipouštěli jsme, že by byl někde konec... Dnes bychom chodili tímto krajem jako cestovatelé. Jsme spáleni fakty, známe jemné rozdíly jako kramáři a nutnosti jako řezníci. Nejsme už bezstarostní, jsme příšerně lhostejní. Byli bychom tam, ale žili bychom? Jsme opuštění jako děti a zkušení jako starci, jsme suroví a smutní a povrchní, myslím, že jsme ztraceni.“²⁹

Válka pro Pavla a ostatní jeho kamarády představuje jakýsi zlom v životě. Mají pocit, že jsou ztraceni, že už nikdy nebudou žít tak jako před válkou. Zkušenost na frontě jim sebrala jejich lidství, city a minulost.

„Odjíždíme jako rozbrčení či dobře naložení vojáci, - přijdeme do pásma, kde se začíná fronta, a stala se z nás zvířata.“³⁰

Sami na sobě pozorují svou proměnu. Nepřipadají si jako lidé, ale jako zvířata, která pouze bojují o přežití. To je to, k čemu je donutila válka. Stali se její obětí. Nemohou z ní utéci. Žijí ze dne na den s myšlenkami, že každý den může být již ten poslední. Jediným jejich východiskem je boj proti nastavenému nepříteli – dalším vojákům, kteří jsou ve stejné situaci jako oni, pouze bojují na jiné frontě a za jinou zemi. Příkladem je střet s Francouzi. Vzpomeňme si na Barbusseho Oheň a hrdiny jeho románu, kteří měli stejné myšlenky a

---

²⁹ Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 59-60.

³⁰ Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 55.

pocity jako hrdinové Remarquova díla. Nevinní lidé, kteří nemají s válkou nic společného, musí bojovat díky rozkolu vyšších mocností. Tuto myšlenku lze v díle přímo zachytit na následující ukázce:

„Je to komické, když si to tak člověk rozváží,“ pokračuje Kropp, „tak my jsme tady, abychom hájili svou vlast. Ale Francouzi jsou tu taky, aby hájili svou vlast. Kdo má pravdu? Tjaden se zas objeví. Je stále ještě v ráži a vpadne hned zas do hovoru, vyptává se, jak vlastně taková válka vznikne.“

„Obyčejně tak, že jedna zem urazí jinou zem,“ odpovídá s jistou převahou Albert. Ale Tjaden dělá nechápavého. „Zem? Tomu nerozumím. Kopec v Německu přece nemůže urazit kopec ve Francii. Nebo řeka nebo les pole.“

„Seš ty takovej vůl nebo to jen děláš?“ vrčí Kropp, „tak to přece nemyslím. Nějaký národ urazí jiný národ.“

„Tak tu nemám co dělat,“ odpovídá Tjaden, „já se uraženej necítím.“

„Tobě taky něco vykládat,“ odpovídá rozmrzele Albert, „o takového selského hřbeta, jako jsi ty, při tom přec nejde.“

„To tedy můžu teprve jít domů,“ trvá na svém Tjaden a všichni se smějí.

„Ale člověče, je tu přec národ jako celek, tedy stát“ – volá Müller.³¹

Zkušenost s frontou změnila jejich životní hodnoty. Potřeby hrdinů se zúžily na minimum.

„Tak máme zase okamžitě obojí, co potřebuje voják ke štěstí: dobré jídlo a pokoj. To je málo, když si to člověk rozmyslí. Ještě před několika lety bychom tím strašně opovrhovali. Teď jsme spokojeni. Všecko je zvyk, i zákopy.“³²

Román je protkaný i existencionálními otázkami, které si hlavní hrdinové kladou. Jedním z jejich problémů je otázka jejich budoucnosti. Co se stane, až válka skončí? Mají se kam vrátit? Budou moci opět žít tak jako předtím? „Jak pak to bude, až se vrátíme?“ Míni Müller a sám je zaražen. Kropp krčí rameny. „Nevím. Až to bude, tak uvidíme.“ Rady si neví vlastně nikdo. „Co by pak člověk mohl dělat?“ ptám se. „Nemám k ničemu chuť,“ odpovídá unaveně Kropp. „Jednoho dne budeš stejně mrtev, tak co z toho máš? Myslím, že se vůbec nevrátíme.“³³

---

³¹ Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 98-99.

³² Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 67.

³³ Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 42.

S tímto úryvkem souvisí i moto celé knihy: „Tato kniha nemá být ani obžalobou, ani vyznáním. Má být toliko pokusem podat zprávu o generaci, která byla zničena válkou – i když unikla jejím granátům“. Jde totiž o román řadící se svou myšlenkou ke hnutí „ztracená generace“, jehož název poprvé použila americká spisovatelka Getrude Steinová, a které sdružovalo spisovatele narozené kolem roku 1900. Ti zažili první světovou válku a zobrazovali ji ve svých dílech. Snažili se vyjádřit pocity vojáků po návratu z války a jejich problémy se zařazením do společnosti. Remarque zobrazil stav deziluze své generace, ne proces, kterým k němu došlo, ani jeho překonání. Šlo mu o zachycení setrvání člověka v bezradnosti a vnitřní otřesenosti.³⁴

Fronta a svět mimo ni představují dva oddělené světy, které se navzájem nejsou schopny pochopit, a tak i ti, kteří si na vlastní kůži prošli boji v zákopech, už nejsou a nikdy nebudou schopní se zařadit mezi ostatní lidi. Pokud totiž člověk válku sám nezažije, nedokáže si představit všechny hrůzy, které se v ni odehrávají. To je vidět i v úryvku, kdy Pavel přijede na dovolenou domů.

„Představoval jsem si tu dovolenou jinak. Před rokem taky byla jiná. Jsem to asi já, kdo se změnil. Mezi dneškem a tehdejškem leží propast. Tenkrát jsem ještě válku neznal. Byli jsme v klidnějších úsecích. Dnes pozoruji, že sám o tom nevěda, stal jsem se nedůtklivějším. Nejsem tu už doma, je to pro mě cizí svět.....Nejradši jsem sám, to mne nikdo neruší. Neboť všichni se vracejí stále k témuž tématu, jak se jim vede špatně a jak se jim vede dobře, tomu se to líbí, onomu se to nelíbí, a brzy zas jsou u věcí, které tvoří jejich život. Dříve jsem jistě právě tak žil, ale teď nenacházím v sobě nic společného s těmito věcmi.“³⁵

A tak se cítí všichni vojáci po návratu. Už nejsou schopní žít tak, jako ostatní lidé. Mají jiný pohled na svět a jiné hodnoty, kterým rozumí jen ti, kteří mají stejnou zkušenost jako oni.

V díle je použita přímá řeč, která ještě více podtrhuje jeho autenticitu. Autor se opírá o své vlastní zážitky z fronty. Líčí vše surově a bez obalu. Nic čtenáři nezatajuje a donutí ho, aby si představil opravdovou hrůzu, která se během války odehrává. Křik raněných, popis useknutých a rozdrcených částí těla, smrt. To vše je v knize zachyceno tak, jak to opravdu bylo, bez lítosti a soucitu.

Jedním se záměrů autora bylo poukázat na nesmyslnost války a její absurditu. To je dobře vidět v závěru románu. Hlavní hrdina Pavel Bäumer umírá v den, kdy je ukončena válka.

---

³⁴ Hyršlová, Květa. Psaní jako práce pro mír. In: *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 380.

³⁵ Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011. s. 81.

Podářilo se mu přežit i ty nejkrutějši okamžiky a nakonec umírá v den, kdy je vyhlášen mír. Od toho je také odvozen název románu Na západní frontě klid – absurdní, nepochopitelný a nesmyslný, tak jako celá válečná mašinerie, která poznamenala životy všech jejích svědků.

Shrnutí

Pro tuto práci bylo vybráno celkem pět různých děl, dvě ze světové a tři z české literatury, reprezentující odlišné přístupy v reakci na první světovou válku. Jednoznačně antimilitaristický postoj je vyjádřen v románech od Barbusse a Remarqua. Oba dva tito autoři totiž pocházejí ze zemí, které bojovaly za svá území. Německo válku rozpoutalo a prohrálo, Francie byla na straně vítězů. Výsledky války se ale v dílech nijak nepromítají. Postavy smýšlejí podobně nehledě na to, na které frontě a za jakou zemi bojují. Všichni jsou pouze obětí mocenských neshod.

Česká reakce na válku je odlišná díky tomu, v jaké situaci se české země v té době nacházely. Češi nebojovali za svou vlast, ale byli nuceni bojovat na straně Rakouska-Uherska, tedy svého podmanitele. Z tohoto důvodu Češi prožívali válku s větším odstupem. To je patrné i na literární reakci, například ve Večerech na slavníku, kde převládá humor, ironie a nadsázka. Nejvíce přirovnatelný ke světové reakci je český román Rozchod, avšak po jeho porovnání s Na západní frontě klid je mnohem méně vyhrocený. Hrdinové působí, jako by se války zúčastnili spíše vzdáleně. Nemají přílišnou motivaci se zapojit do bojů, spíše hledají způsoby jak utéct. Samostatnou kapitolu představuje Koptův román Třetí rota řadící se k legionářské literatuře, která má úplně opačný postoj než reakce předchozí. Oslavuje vojenské hrdinství a odhodlání legionářů bojovat za svou vlast.

Literatura reagující na válku je ve většině případů realistická, což nám jasně dokazuje Barbusseho Oheň, Remarqův Na západní frontě klid a Koptova Třetí rota. Díla se opírají o skutečné události a snaží se je zachytit tak, jak se opravdu staly. Společným rysem těchto tří románů je také kompozice, která je chronologická. Pro Večery na slavníku autor použil rámcovou kompozici, sestavenou z jednotlivých povídek, které jsou vždy uvedeny jiným vypravěčem. Konrádův román řadíme také do realismu a zároveň se v něm vyskytují dokumentární prvky. Rozchod se vyznačuje a od ostatních odlišuje svou specifickou formou, kdy je chronologické vyprávění prostoupeno deníkovými zápisky a zachycením myšlenek jedné z ústředních postav.

Záměrem práce bylo sledovat jaký má válka vliv na osobnost obyčejného člověka. Pohled na hlavní hrdiny nebyl zaměřen na jejich hrdinství, ale na ně samotné a na to, jak je válka změnila, aniž by oni sami chtěli. Nejvíce příkladný je Remarqův román, jehož posláním je podat zprávu o ztracené generaci, tedy generaci, která prošla válkou, jež ji ovlivnila natolik,

že už nebyla schopná se zařadit do společnosti a žít jako ostatní. U Barbusse je také vidět, jak jsou postavy ovlivněné válečnou krutostí. Jeho hrdinové se stali otupělými vůči bolesti, zhrubli a ztratili soucit s ostatními. V českých dílech takto vykreslené hrdiny příliš nenajdeme. Například v Konrádově Rozchodu představuje ústřední postava Pepíčka člověka, který se otevřeně staví vůči válce a úspěšně odolává vojenské mašinerii tím, že se od ní distancuje a snaží se zůstat sám sebou.

Pozornost byla zaměřena i na obyčejné lidi, kteří se války aktivně nezúčastnili, tedy civilisté. Zde najdeme také rozdílné postoje. John ve Večerech na slamníku zobrazil ženy jako velice starostlivé bytosti, které chtějí pro své syny, kteří narukovali na frontu, udělat jen to nejlepší. Navaří spoustu jídla, aby netrpěli hladem, starají se, jestli mají dost oblečení, což někdy působí až ironicky, například v povídce Kůry andělské, kde se matka strachuje, jestli je její syn dostatečně upravený a má vyžehlené kalhoty. I přes absurdní vyznění tím John chtěl poukázat na to, že si obyčejní lidé nedokázali představit, o čem válka opravdu je, dokud ji sami nezažili. Úplně odlišný přístup mají civilisté v Barbusseho románu Oheň, konkrétně pasáž zachycující ženu, jež nechce vojákům poskytnout přístřeší, protože se bojí o svůj majetek a zároveň s nimi nemá žádný soucit. Je znechucená válkou, která jim přinesla jen bídu, a neuvědomuje si, že vojáci jsou také válečnými oběťmi stejně tak jako vesničané.

Zajímavé je také sledovat efekt způsobu vyprávění románu na jeho čtenářský zážitek. Příběh třetí roty je jako jediný líčen v er-formě, což lehce oslabuje celý děj. Hrdinové nejsou zkreslení subjektivními očima jednoho vypravěče, ale naopak jsou přiblíženi čtenáři vypravěčem vševědoucím, což umožňuje nahlížet na každou postavu individuálně. V románu Na západní frontě klid máme naopak hlavního hrdinu jako vypravěče, pomocí jehož vidění jsme schopni si představit ostatní postavy. Vidíme je ale pouze z jednostranného pohledu Pavla Bäumera. V Barbusseho Ohni se střídá ich-forma s vyprávěním v první osobě množného čísla. Tento způsob dodává románu na autenticitě. Čtenář má pocit, že je součástí příběhu a že ho prožívá spolu s ostatními. Použité způsoby vyprávění v románech jdou ruku v ruce s autorovým záměrem. Josef Kopta nechtěl poukazovat na nesmyslnost války, ale naopak na vlastenectví a hrdinství, proto se soustředí na každého zvlášť, aby lépe vynikly činy hrdinů. Remarque vtělil svůj záměr do postavy Pavla Bäumera, pomocí něhož chtěl poukázat na ztracenou generaci. Barbusseho použití kolektivního slovíčka „my“ má také své opodstatnění. Chtěl totiž vyburcovat co nejvíce čtenářů k protiválečné revoltě, ve které by fungovali jako jeden celek. To nás dále vede k tomu, že v Ohni je možno chápat vojáky jako

jednoho kolektivního hrdinu. Jsou totiž popsáni jako ti, kteří ve válce přišli o svou minulost a tím pádem jsou si na frontě všichni rovni. Bojují o svůj život, ale jsou bráni jako jeden celek, jako vojsko. Barbusse na tuto skutečnost poukazuje v negativním světle na rozdíl od Kopty, který naopak vyzdvihuje kolektiv a spolupráci vojáků, jež utužuje jejich vlastenectví a zapálení pro obranu své vlasti. V Koptově románu žádného kolektivního hrdinu nenajdeme, naopak jsou zde postavy, které se snaží zachovat si svou vlastní osobnost a hodnotu. Pepíček ani Purkyně nemají snahu zapojit se mezi ostatní a společně bojovat. Naopak se distancují a snaží se utéci pro záchranu vlastního života. Odmítají se podřídit a podobat se ostatním.

Společným rysem všech výše rozebraných děl je absence klasického hlavního hrdiny, od něhož by se odvíjelo veškeré dění, a který by byl hybatelem celého příběhu, jak je tomu u jiných románů. Pavel Bäumer v *Na západní frontě klid* je sice hlavním hrdinou, ale zároveň je to jen příslušník vojenské armády, ve které se nijak nevyjímá mezi ostatními. Autor ho spíše použil jako postavičku umožňující mu v románu vyjádřit svůj záměr. Stejně tak ani v *Ohni a Třetí rotě* nenajdeme žádné postavy, které by se výrazně lišily od ostatních. Naopak jsou si všichni rovni a fungují jako jeden celek. U Johnových povídek můžeme najít hlavní hrdiny, ale vzhledem k tomu, že povídky a události na sebe nijak nenavazují, tak i postavy jsou vždy rozmanité. V *Rozchodu* máme dvě hlavní postavy: Pepíčka a Purkyně. Je ale otázkou, jestli lze považovat za hrdiny nebo spíše za antihrdiny, podle toho, z jakého pohledu čtenář nahlíží. Hrdinské na Pepíčkovi je jeho odhodlání vzdorovat válce a jeho síla přežít, i když je ze své skupiny nejslabší. Zároveň se ale může jevit jako zbabělec díky svým neustálým pokusům vyhnout se vojenskému výcviku a boji na frontě.

Všichni autoři se při psaní opírali o své vlastní zkušenosti z fronty, což jim umožnilo napsat díla vyvolávající ve čtenářích silné emoce. Z tohoto hlediska jsou nejzdařilejší díla *Oheň* a *Na západní frontě klid*. *Oheň* díky své deníkové formě a *Na západní frontě klid* s charakterem reportáže. Večery na slavníku jsou psány více z povzdálí z toho důvodu, že válečná tematika byla pouze jedním z období Johnovy tvorby, na rozdíl například od Kopty, který tvořil především literaturu s legionářskou tematikou.

Co mají všechna díla společné, je jejich záměr. Snaží se poukázat na nesmyslnost války, která pouze bere a ničí lidské životy.

Seznam použitých zdrojů

Barbusse, Henri. *Oheň, Deník bojového družstva*. Naše vojsko. Praha, 1965.

Bělina, P. a kol.: *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 2003, s. 139-140.

Čeští spisovatelé 20. století. Československý spisovatel. Praha, 1985.

Hyršlová, Květa. Psaní jako práce pro mír. In: *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011.

Konrád, Karel. *Rozchod!*. Sfinx Bohumil Janda. Praha, 1934.

Kopta, Josef. *Třetí rota*. Čin. Praha, 1947.

Markvart, Ivo. Rozchod s Karlem Konrádem. In: *Svobodný hlas*. 25. 3. 1999.

Moldanová, D., *Česká literatura období avantgardy (1918-1945)*. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2003.

Opelík, Jiří. Karel Konrád. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=774>

Remarque, E. M. *Na západní frontě klid*. Ikar. Praha, 2011.

Severa, Jiří. Jaromír John. In: *Spisovatelé* [online]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jaromir-john-vl-jm-bohumil-markalous/>

Vízdal, Miroslav. Doslov. In: *Nepřítel*. Brána. Praha, 1995.

Abstrakt v českém jazyce

Tato práce se zabývá srovnáním české a světové literární reakce na první světovou válku. K analýze byla vybrána tři díla z české a dvě díla ze světové literatury. Každé je rozebráno z hlediska kompozice, postav a smyslu. Hlavní pozornost je zaměřena na působení a vliv války na lidskou osobnost. Při rozborech byla brán v úvahu historický kontext a osobnosti jednotlivých autorů. V průběhu rozboru bylo zjištěno, že literární reakce na první světovou válku se liší v mnoha ohledech závisících na záměru autora, jeho válečné zkušenosti a také na válečné situaci v jeho rodné zemi.

Abstract in English language

This bachelor thesis deals with the comparison of the World War I reaction in Czech and world literature. Three works from the Czech literature and two novels from the world literature were chosen. Each of them has been analysed regarding its composition, characters and the main idea. The main focus was on how the war effected the human behaviour. In the analyses the historical context and individual authors were taken into account. In the course of writing the thesis was found out that the WWI reactions differ in many ways regarding for the authors' intentions, their personal war experience and also for the war situation which each of the authors' home country was in.

Klíčová slova

Válka, fronta, reakce na válku, nesmyslnost, absurdita, lidská osobnost, vliv, beznaděj, realismus, krutost, ztráta lidskosti, ztráta osobnosti, boj

Key words

War, the war front, reaction on the war, nonsense, absurdity, human character, influence, desperation, realism, violence, loss of humanity, loss of individuality, fight

